

työn yleisten käytäntöjen puristuksessa tavalla, jota heikko koulutus ja urheilusta "pitäminen" ovat omiaan vahvistamaan.

Eikä siinäkään varsinaisesti ole mitään uutta, että urheilujournalismi osaltaan pitää yllä urheilun yhteiskunnallisia liisteriominaisuuksia: identifikaatiota, sosiaalisuutta, integraatiota jne.

Sen sijaan teoksen kiistämättömiä etuja ovat lukuisat esimerkit urheilun kytkeytymisestä politiikkaan ja talouteen.

Tiesitkö esimerkiksi, että Italian MM-jalkapallomestaruus pidensi aikoinaan Spadolinin hallituksen elinikää, kun tyytyväiset kansalaiset unohtivat olla vihaisia huonolle hallitukselle mestaruusjuhliensa krapulasakin. Tai että jalkapallon MM-kisat 1986 järjestänyt Meksiko oli kisojen alla todellisissa taloudellisissa vaikeuksissa (mm. 20-40 prosentin työttömyys).

Nämä esimerkit kertovat ainakin siitä, mistä urheilujournalismi ei kerro mutta mistä se voisi aivan hyvin kertoa.

Varsinaisesti vom Steinin työn empiria on koottu aktiivuurheilijoita haastatteleamalla: tekijä on halunnut tietää, mitä vaikutuksia urheilujournalismin tuotteilla on urheilijoihin ollut? Tältä osin tulokset voidaan tiivistää kahteen asiaan: 1) urheilijat kuluttavat paljon aikaansa urheilujournalismin tuotteiden parissa 2) mutta kulutetun ajan ja urheiluaktiivisuuden välille ei voida löytää mitään pitävää korrelaatiota. Eli urheilijat lukevat, katselevat ja kuuntelevat urheilua, mutta ovat aktiivuurheilijoita siitä huolimatta/ehkä juuri sen vuoksi.

Onneksi vom Stein ei kuitenkaan ole lopettanut teostaan tähän, sillä muutoin häntä voisi vaikkapa syyttää kirjansa lukijan ajan varastamisesta "huonompaankin". Tämän jälkeen vom Stein on nimittäin lähtenyt pohtimaan urheilujournalismin tilaa ja tulevaisuutta laajemmin ja juuri tästä osasta löytyvät teoksen mielenkiintoisimmat arviot.

Vom Stein toteaa perin yksiselitteisesti, että televisio tulee muuttamaan urheilutodellisuutta. Jo nyt on ollut havaittavissa, että mm. kilpailujen alkamisajankohtaa on siirretty television lähetyksiaikoihin sopiviksi (Soulin olympialaiset) tai että lajit ovat kehittäneet sääntöjään sopiakseen paremmin televisioon (tenniksen tie break).

Yhtä yksiselitteisesti vom Stein toteaa myös, että niin urheilu kuin myös urheilujournalismi tulevat kietoutumaan jatkossa yhä enemmän taloudellisiin motiiveihin ja että suurten televisioyhtiöiden journalistiset ratkaisut tapahtuvat jatkossa yhä useammin tältä pohjalta. Tämä tulee korostamaan jatkossa huippu-urheilun merkitystä.

Olen vom Steinin kanssa tässä suhteessa täysin samaa mieltä: on mahdollista, että yksittäisissä välineissä urhei-

lun osuus vähenee, jolloin sekin "vähä", mitä lähetetään keskittyy huippu-urheiluun, mutta kokonaisuutena uudet välineet ja kilpailijat tulevat markkinoille ottaakseen hoitoonsa sen, mitä muut eivät jo hoida, jolloin urheilun osuus julkisuudessa ei vähene. Tämä voi lisätä urheilujournalismin kirjoa, mutta tuonkin kirjon raamit ovat piirretyt seteleihin.

Seppo Pänkäläinen

Tieteen ja journalismin vastuunjakopeli

CURRAN, James & SEATON, Jean. Power without responsibility. The press and broadcasting in Britain. Third edition. Routledge, London & New York 1988. 372 s.

MALETZKE, Gerhard. Kulturverfall durch Fernsehen? Volker Spiess, Berlin 1988. 126 s.

TOSCH, Daniela. Der Rundfunk als "Neues Medium" im Spiegel der Münchner Presse 1918-1926. /tudv-Studien, Reihe Kommunikationswissenschaften, Bd. 2. /tudv-Verlagsgesellschaft, München 1987. 273 s.

SIEBERT, Wilhelm. Selbstvermarktung von Journalisten. Stennegesuche im Kontext von beruflichem Selbstverständnis und journalistischem Alltag – eine empirische Untersuchung. Europäische Hochschulschriften, Reihe XL Kommunikationswissenschaft und Publizistik, Bd. 11. Peter Lang, Frankfurt am Main & Bern & New York & Paris 1987. 294 s.

MARQUARDT, Renate E. & SWOBODA, Wolfgang H. (toim.). Publizistik und Kommunikation als Profession. Hochschulausbildung und Berufsfelder der Publizistik- und Kommunikationswissenschaft. Studienverlag Dr. N. Brockmeyer, Bochum 1988. 284 s.

FLÖHL, Rainer & FRICKE, Jürgen (toim.). Moral und Verantwortung in der Wissenschaftsvermittlung. Die Aufgabe von Wissenschaftler und Journalist. Hase & Kohler Verlag, Mainz 1987. 150 s.

Tähän arvosteluun olen valinnut lähinnä sellaiset teokset, joissa joukkotiedotuksen ja sitä koskevan meta-tietämisen – ammatillisten kulttuuripääomien varjelu ja uusintamisen – sekä ammattien välisen kommunikaati-

on ongelmat generoivat muodossa tai toisessa kirjan sisältöä. Toisaalta valintaan vaikuttavat paitsi oma mieltymykseni myös teosten saatavuus. Viimeksi mainittu seikka on pysyttänyt arvostelun vahvasti saksankielisellä maaperällä. Viime listalta saamistani kuudesta kirjasta vain yksi on englanninkielinen ja viisi saksankielistä.

Viime vuonna kolmanteen painokseensa ehtinyttä James Curranin ja Jean Seatonin *Power without responsibility* -teosta on pidetty parhaana johdatuksena brittiläisen joukkotiedotuksen standardisologiaan (Simon Frith, *British Journal of Sociology*, Vol. 33, s. 140-141, 1982). Teos on ainakin brittiläisen yleisön käsissä kulu- nut mm. sikkäläisen tiedotuslehden historiallisen ja sisältäen virikkeisen analyysin radion ja TV:n kehityksestä. Tutkijaa ja opiskelijaa hyödyttää myös teoksen laaja lähdeluettelo. Curran ja Seaton tarkastelevat joukkotiedotuksen akateemisia teorioita ja erittelevät median omia organisoivia teorioita ('the free press', 'public service' jne) sekä pohtivat brittiläisen valtiollisen viestintäpolitiikan tilaa ja mahdollisuuksia.

Teoksen sanomana on, että joukkotiedotusvälineet palvelevat olennaisesti pääoman intressejä ja ideologiaa. Joukkotiedotuksen efekti on totaalinen ja sillä on määrätty suunta: pääoman etujen mukaisen vallankäytön legitimointi. Median ideologisia vaikutuksia selitetään epätäydellisen kilpailun avulla. Tiedotusvälineet ovat itsekoitettuja poliittisia toimijoita, joiden vaikutusvalta on kasvanut entisestään viime vuosina: vaihtoehtoisten informaatiolähteiden määrä on vähentynyt, toisaalta tiedotusvälineiden ohjaus on yhä harvemmissä käsissä. Ongelman ratkaisuna Curran & Seaton esittää mediamarkkinoihin kohdistuvaa demokraattista valtiointerventiota.

Tätä Curranin ja Seatonin ratkaisua ja sen taustalla olevaa näkökulmaa on kritisoitu (esim. Frith) median ja kansan yksinkertaistetusta vastakkainasettelusta, joka unohtaa ei vain mediaideologian ristiriidat vaan myös sen että kulttuurihyödykkeiden (uutisten, viihteen, politiikan ja hovin) tarjonta ja kysyntä ovat ymmärrettävissä ainoastaan kun ne asetetaan paljon yleisempien luokka-, sukupuoli- ja valtasuhteiden yhteyteen, unohtamatta myöskään että lehdistö ja sähköiset joukkoviestimet, näiden sisältö ja toiminta efekteineen, ovat yhtäläillä seurausta kuin syytä. Kun nämä otetaan huomioon, demokraattisen sosiaalisen ohjauksen mahdollisuudet jäävät huomattavasti vaatimattomammiksi kuin mihin Curran ja Seaton antavat toiveita.

Keskustelu sähköisistä ennen ja nyt

Ranskalaisen sosiologin ja jälkiteollisen yhteiskunnan teoreetikon Alain Tourainen mukaan yhteiskunnan historiateetti on sen vallassa jolla on hallussaan yhteiskunnan keskeinen kapasiteetti tuottaa kulttuuriorientaatiota. Kuten sähkö myös joukkoviestinnän välineet ovat osoittautuneet keskeiseksi osaksi tätä kapasiteettia.

Uusien välineiden käyttöönotto ja käytön yleistymisen merkitsee aina jonkinasteista muutosta paitsi joukkoviestinnän muodoissa myös sen rakenteissa. Uusi ala kokoo voimavaroja ja muodostuu samalla voimatekijäksi – välineeksi hyvään ja pahaan. Uusien välineiden kritiikki saa usein voimakkaimmin kannatusta siellä missä uuden alan kasvu uhkaa oman alan tulevaisuutta. Omaan ammatilliseen identiteettiin kohdistuva uhka projisoidaan kuitenkin yleensä kulttuurista hyvää yleisesti koskevaksi uhkaksi. Taas siellä missä uusien välineiden kasvu vahvistaa ammatillisia identiteettejä, omaan asemaan kohdistuva edistys projisoidaan tavallisesti yleiseksi hyväksi.

Eurooppalaisen perinteisen vaikutustutkimuksen mainstream -paradigman mukaan joukkotiedotusjournalismi omaa usein kaikkialla läsnä olevan vaikutuksen. Sen sijaan amerikkalaisen vaikutustutkimuksen vahvimman, empiiris-pluralistisista lähtökohdista kehittyneen teoriaperinteen mukaan joukkotiedotuksen vaikutukset jäävät suhteellisen vähäisiksi ja vastaanottajien keskinäisen kommunikaation lieventämiksi, toteavat J.P. Robinson ja M.R. Levy *Public Opinion Quarterly* -lehdessä 1986 (vol. 50, s. 160-175). Henkilöiden välinen suora kommunikaatio auttaa yleisöä luomaan joukkotiedotusviestien "lukutapoja", yleensä journalistisen sisäankodauksen mukaisia, mutta myös vaihtoehtoisia lukutapoja.

Tietyn tyyppistä TV:een kohdistuvaa vaihtoehtoista lukutapaa edustaa sen laatuinen "kulttuuripessimismi", jota Gerhard Maletzke on ryhtynyt kritisoimaan. Maletzkea pidetään yhtenä länsisaksalaisen empiirisen joukkotiedotustutkimuksen isistä – näin esim. Siegfried Zielinski *Das Argument* - lehdessä 1988.

"Yhteiskunta menee alamäkeä." "Elämme kriisiä jollaista ei ole ennen oillut." "Kulttuuri kaatuu." "Tieto lakkaa ja sivistys on uhattuna." " – Syy tähän kaikkeen on TV:n." Maletzke poimii tällaisia väitteitä kolmesta esimerkkinä käyttämästään tekstistä, jotka ovat Neil Postmanin, Mary Winnin ja Jerry Manderin käsialaa. Hänen mukaansa näissä tehdään 60-luvun uudelleen lämmitettyjä iskusanoja käyttäen TV:stä syntipukki lähes kaiken.

Maletzke kritisoi myös mediatutkimusta positivismis-

ta, empirismistä, reduktionismista, monokausalismista, mustavalkoasetelmista ja kvantitativismista sekä siitä että joukkoviestinnän osapuolena oleva ihminen nähdään tutkimuksessa yleensä vain passiivisena ja avuttomana vastaanottajana. Tähän liittyen hän varoittaa, että tiedotusoppi on menossa kriisiä kohden, ja suosittaa nykyneon tilalle tiedotusoppiin mediaekologiaa, relativisointia, monidimensionaalisuutta sekä omaa tutkimusta ja teoriaa TV:lle ja uusille välineille.

Maletzke miltei niputtaa Adornon ja Habermasin kritisoimiansa Postmanin ja muiden "turhien" kulttuuripessimistien kanssa yhteen. Nippua laajentamalla – joukkotiedotuksen kulttuuripääomien analyysin puuttamista kritisoivasta näkökulmasta – myös Maletzke voidaan sisällyttää samaan joukkoon kritiikkinsä kohteiden kanssa. Uusien välineiden mahdollistama entistä nopeampi kulttuuripääomien kerto ja uusiutumisvauhti yhdessä joukkotiedotuksen liiketaloudellisten pääomien kontrollin uudelleenrakentautumisen (vrt. Curran ja Seaton) kanssa panee epäilemään monidimensionaalisiksikaan laajennetun perinteisen empiriisen kommunikaatiotutkimuksen (josta Maletzke kuitenkin pitää kiinni) mahdollisuuksia "uudeksi kommunikaatiotieteeksi". Kirjan laatimisen keskeisenä motiivina näyttääkin olevan ei-akateemiselle yleisölle suunnattu neilpostmanilaisen populaarin TV-kritiikin vastaoffensiivi.

Daniela Toschin *Der Rundfunk als "Neues Medium" im Spiegel der Münchner Presse 1918-1926* on merkittävästi painavampaa ja positiivisesti akateemisempaa tekstiä uusiin medioihin kohdistuvasta suhtautumisesta kuin Maletzken kevyt kirjanen. Tosch hahmottaa lehdistökirjoitteluanalyysin perusteella uuden välineen – radion – saamaa vastaanottoa ja sijoittumista yhteiskunnallisten voimien ja sosiaalisten rakenteiden historialliseen kenttään. Teos on niin tiedotustutkijalle kuin joukkotiedotuksen sosiologillekin tutustumisen arvoinen ekskurssi historialliseen mediatutkimukseen.

Radio uutena välineenä sai aluksi hyvin vähän huomiota lehdistössä. Kilpailijana sitä ei lehdistön taholla nähty missään vaiheessa. Vähitellen kasvava huomio oli sekin pääasiassa neutraalia tai myönteistä. Radio alkoi jo tutkimuksen aikavälinä (1918-1926) saada myönteistä arvoa ennen muuta teknisen kehityksen ja Saksan kansallisen yhtenäisyyden symbolina – viihteen ohella lähetysten valistavilla ja sivistävillä sisällöillä oli tuolloin merkitystä.

Nykyisen kaltaista uusien välineiden vaikutuksia, käyttöä tai väärinkäyttöä koskevaa keskustelua ei tutkituissa lehdistä käyty lainkaan. Radion ja politiikan kytkennöistä ei myöskään keskusteltu. Sen sijaan radio nähtiin integraation välineenä, joka toi yhteiskunnan

marginaaliryhmille, sairaille (esim. sotasokeille), vammaisille ja maaseutuväestölle mahdollisuuden olla osallisina julkisuuden tapahtumissa.

Toimittajan ja tiedotustutkijan itsensämarkkinointi

Median piirissä tapahtunutta ja tapahtuvaa itsereflektiota käsittelee hieman toisesta näkökulmasta Wilhelm Siebert teoksessaan *Selbstvermarktung von Journalisten*. Teos on empiriisen tutkimuksen pohjalta syntynyt raportti. Tutkimusaineistona on 1621 vuosina 1968, -69, -78, -79 ja -84 Saksan toimittajaliiton *Journalist*-lehteen saapunutta toimittajanpaikanhakemusta. Tutkimusmenetelmänä on sisällönanalyttinen hakijoiden journalistisen itserepresentaation ja itseymmärryksen erittely.

Paikan haun yhteydessä näkyvän itsensämarkkinoinnin paljastamaa toimittajien ammatillista itseymmärrystä käsitellään journalistisen arkipäivän kontekstissa. Arkipäivän käsitettä ei Siebert suoraan määrittele, mutta teokseen perehtyvä havaitsee pian sillä viitattavan tutkimuksen punaisena lankana kulkevaan toimittajan ammatti-identiteetin edellyttämien tiedollisten ja eettisten valmiuksien yhteensovittamisen ongelmaan käytännön työssä.

Teos ei rajoitu vain empiriisen aineiston kuvailuun tai siitä tehtäviin johtopäätöksiin, vaan sisältää mielenkiintoisen, lukemistonakin toimivan, mutta samalla kriittisen katsauksen toimittajien ammatillista itseymmärrystä koskevaan tutkimukseen ja pamflettikirjoitteluun – tosin rajoittuen etupäässä saksalaiseen kirjallisuuteen. Tekijä problematisoi sen tyyppisiä perinteisiä ajatuskulkuja, kuin että toimittajan systemaattinen tiedon hallinta tuo mukanaan myös vastuullisen (eettisen) sosiaalisen orientaation.

Siebert näkee toimittajan eettisen kompetenssin kytkeytyvän vahvasti ammatillisen identiteetin muodostukseen. Taustalla on ajatus, että ammatillisen identiteetin kollektiivinen luonne takaa paremman moraalin. Väliintulevina prosesseina ovat tietysti toimittajien ammatillisen järjestäytymisen ja koulutuksellisten vaatimusten generoimat resurssit journalismin etiikan valintaa koskevissa käytännön neuvottelutilanteissa, joissa vastapoolina on milloin työnantaja, milloin tietolähde, milloin taas joku muu efektiivinen yhteiskunnallinen agentti toimittajan ammatillisen etiikan kanssa ristiriidassa olevine vaatimuksineen. Siebertin eettisen sanoman voi pelkistää sellaiseen toimittajan työn professionalistamisen suosittamiseen, jonka kautta ammatille taataan lakiteitse samanlainen autonomia poliittisiin instituutioihin ja

yksityisiin intresseihin nähden kuin on lääkärikunnalla, juristeilla ja sotilailta. Käytännössä tämä merkitsisi yksinoikeuden varaamista ammatin harjoittamiseen ainoastaan koulutuksen kautta valikoituville toimittajille.

Bochumin Ruhr-yliopiston kasvatustieteen laitoksen Publizistik und Kommunikation osaston tutkijat Renate Marquardt ja Wolfgang Swoboda ovat koonneet toimittajakoulutuksen paikallista itsereflektiota kolmiosaisen *Publizistik und Kommunikation als Profession* -teosarjan kolmanneksi osaksi. Teemana on korkeakouluopetuksen ja viestinnän ammattilaisten & tiedotustutkijan ammattialojen suhde, jota peilataan osastolta valmistuneiden ja ammatissa toimivien sekä edellä mainittujen osaston tutkijoiden voimin.

Teos sisältää johdannon lisäksi seitsemän kirjoitusta, joista viisi on tiedottajan, toimittajan tai muun viestijän ja kaksi tutkijoiden laatimaa. Tutkimuksellisesti kiinnostavan aineiston muodostavat lisäksi kirjan loppuun dokumentoidut oppiaineen 17-vuotiaan historian kattavat luettelot pidetyistä luennoista, seminaareissa esitetyistä oppinäytteistä ja valmistuneiden tutkielma-aiheista.

Opiskelukokemusta ja ammattiuraa koskevassa kirjoituksessaan Marquardt esittelee valmistuneille lähetyn kyselyn tuottamia tuloksia. Lähes puolet valmistuneista työskenteli päivälehdissä tai radiossa tehtävissä, joissa käytännön journalistinen tieto osoittautui tärkeimmäksi koulutuksen anniksi. Toiseksi hyödyllisin koulutuksen suosimista resurssista oli vastaajien mielestä tiedotusvälineiden organisaation, rakenteen ja talouden tuntemus. Menestys ammatissa riippui kuitenkin säännönmukaisesti informaalisista, muodollisen opintomenestyksen ja opinnoissa tehtyjen valintojen ulkopuolisista tekijöistä, joissa opiskelun aikana solmituilla kontakteilla on tärkeä osuus.

Gerd Frahne Deutsche Wellestä otsikoi esityksensä uutisjournalismin kritiikistä sanonnalla "Vorsicht – Nachricht". Hän muistuttaa, että uutisilla on ainakin kaksi tärkeää merkitystä: 1) uutinen tekee tyhmäksi ja 2) uutinen on journalistisen luomisen perusmuoto. Uutinen on yleisön kannalta yksinkertaisesti jotain "jonka lehti-ihmiset meille valmistavat", mutta toimittaja tietää, että keskeinen kriteeri uutiselle on sen tuoreus. "Mikään ei ole vanhempi kuin eilinen uutinen." Toisaalta suurin osa uutisista on vääriä, desinformaatiota. Näiltä pohjilta Frahne palauttaa mieliin vanhan mutta vieläkin pätevän länsimaisen journalismin maksimiin "Comments are free, but facts are sacred".

Frahne perää parempia edellytyksiä poliittisille uutistoimittajille nykyistä selvempänä riippumattomuutena rahasta sekä poliittisista ja ideologisista rakenteista.

Mielipidevapauden tulee koskea kaikkia. Frahne suositaa median käyttäjien kasvattamista koulusta lähtien tavoitteena joukkotiedotusvälineisiin uskomisen korvaaminen informaation tietoisella käytöllä. Edessä olevaa kaapeli- ja satelliittivastaanotinten tulvaa ajatellen nykyistä parempi valmius uutisia koskevaan kritiikkiin, valintaan ja päätöksentekoon on hänen mukaansa absoluuttinen välttämättömyys. Myös jo Hans Magnus Enzenberger, Walter Benjamin ja Bertolt Brecht ovat esittäneet yhä ajankohtaisen tavoitteen yksilön muuttamisesta vastaanottajasta kommunikoijaksi.

Mitä tulee toimittajaksi oppimiseen, vertausveteenheitetyn uimaanoppimisesta on yhä pätevä. Sitä paitsi "learning by doing" on, Frahne vakuuttaa, aina motivoivampaa kuin mikään kuivaharjoittelu; itse elämä tarjoaa sittenkin parhaat esimerkit.

Teoksen muista kirjoittajista Gerd Depenbrock (Westdeutscher Rundfunk) käsittelee omassa esityksessään radiojournalismia, Hans Janke (Adolf-Grimme-Institut) TV-kritiikkiä, Aichard Hoffmann (Presseamt, Herne) kokemuksiaan kunnallisesta julkisuustyöstä ja Reinhard Jahn kysymystä kirjoittajasta otsikolla "Was ist eigentlich ein Schriftsteller?". Depenbrockin mukaan radion mahdollisuudet ovat sen muut välineet ylittävissä nopeudessa: radio kykenee suurimpaan ajankohtaisuuteen suorien lähetystensä helppouden ansiosta. Nopeus edellyttää radiotoimittajilta hyvää perilläoloa muiden välineiden, etenkin sanomalehdistön, uutisannista – uutinen on kyettävä nopeasti liittämään yleiseen ja relevanttiin kontekstiin. Tästä syystä radion uutistoimittaja myös on useimmiten mihinkään erityisesti erikoistumaton yleistoimittaja.

Radion tulevaisuus näyttää valoisalta. Alan työllisten määrä on kasvussa. Jatkuvuuden takeena Depenbrock näkee kuitenkin radion julkisoikeudellisen aseman säilyttämisen. Välineen palveluluonteen kehittyminen merkitsee jatkossa paikallisradiotoiminnan ja ajankohtauuden korostumista. Nopeus ja läheisyys ovat keskeisimpinä siinä, mitä radiojournalismilta nyt edellytetään.

TV-journalismin olemus taas ei ole niinkään nopeudessa kuin todellisuuden etäännyttämisessä. Janken runollista esitystä lukiessa vakuuttuu siitä, että TV:n mediaominaisuudet pakottavat journalismin päinvastaiseen toimintaan kuin radion vastaavat ominaisuudet. Jotta tiedon siirto olisi mahdollista TV:n kautta, on TV-journalismin ensin luotava tuttujen kuvien ja nimien järjestelmä, jota käyttämällä informaatio voidaan koodata. Radiossa puhe on suoraan kuvausta, TV:ssä kuvat viittaavat puhemaailmaan. TV-journalismin ja dokumentaaristen ohjelmien tuotannon murheena on Janken mu-

kaan hyvien ohjelmien yhä vähäisempi osuus koko tuotannosta, ja tästä seuraava yleinen vaihdettavuus, yllätyksöhyys, samanmuotoisuus ja historiattomuus. Hyvien ohjelmien tekeminen vaatii yhä enemmän.

Kunnallinen lehdistö- ja tiedotussihteeri on työssään julkisuuden ja hallinnon välissä. Hoffmann kirjaa kokemuksenaan, että kiinnostuksen kasvu paikallisiin asioihin on saanut puolueet, yhdistykset, liitot ja teollisuusyrittäjät perustamaan tiedotustoimistoja, jotka tuottavat jatkuvana virtana tiedotteita joukkotiedotusvälineille. Tämä merkitsee, ettei toimittajan enää tarvitse tunkea jalkaa oven rakoon hankkiakseen sivuntäytettä lehtensä/lähetettävää välineeseensä, vaan tulos syntyy kahlaamalla läpi toimitukselle saapuva materiaali. Tässä paikallisjournalismi lähestyy suurten lehtien muotoja ja mahdollisuuksia.

Mitä tulee vallan ja julkisuustyön suhteeseen, kunnissa joissa on paikallinen lehdistömonopoli, hallinto on miltei julkisuuden armoilla – ei suinkaan päinvastoin (mikä oli kouluviisaan tiedotusoppineen ensinäkemys). Kunnalliselle käytännön tiedotustyölle ei tällä kuitenkaan ole kummempaa merkitystä: kunnan tiedotusihmiset yksinkertaisesti tekevät osan siitä työstä joka muuten jäisi tiedotusvälineiden toimituksille tai kunnan hallinnolle.

Kirjailija, kirjoittaja – sanan ja idean tuotannon ammatillainen – on, Adornoa siteerataan, ajastaan jälkeen jäänyt kotiyöläinen joka joutuu kohtaamaan korkeasti teollisen joukkotiedotusmaailman. Kirjailija Reinhard Jahn muistuttaa, että nykykirjailija elää työstään ja on siten taloudellisesti – ja sitä kautta muutenkin – riippuvainen ympäröivästä mediateollisuudesta. Kirjailijalla on nykyisessä ympäristössään kaksi mahdollisuutta: 1) luopua taiteellisesta identiteetistä, hyväksyä määrän asettaminen laadun edelle, tulla sanantuottajaksi, palkkiokirjoittajaksi ja menestyessään jopa markkinanimeksi, tai 2) hankkia leipätyö muualta ja siten säilyttää taiteellinen identiteetti ja omaehtoinen luominen kirjoittamisessaan.

Julkaisun toinen toimittaja, Wolfgang Swoboda, käsittelee esityksessään mediapedagogiikan perspektiiviä julkisuus- ja viestintätutkimukseen. Hän luonnehtii mediapedagogiikkaa yhdeksi julkisuus- ja kommunikaatiotieteellisen tiedon sovellusalueeksi, joka voidaan ymmärtää (1) nuorten vapaa-ajankäytön kontrollijärjestelmänä, (2) mediateollisuutta selittävänä analyysinä ja kriittikkinä, (3) opastuksena käytännölliseen, vaihtoehtoiseen mediatyöhön, (4) arkipäivän mediakäyttämisen analyysinä ja (5) oppiaineena informaatio- ja kommunikaatioteknologisessa mielessä.

Tähän mennessä saksalainen mediapedagogiikan

opiskelu on voinut – hyvin hajanaisena ja usein vailla johdonmukaisuuden edellyttämää jatkuvuutta – tapahtua paitsi Publizistik und Kommunikationswissenschaft -opintojen opintosuuntauksena myös pedagogiikan ja kasvatustieteen painoalueena, kasvatustieteellisten ja psykologisten opintojen perus- ja lisäopintoina sekä sosiaalipedagogiikan ja sosiaalityöntekijän koulutuksessa. Kirjoituksessa käsitellään seikkaperäisesti kutakin opiskelumuotoa.

Mikä sitten voisi olla yhteinen nimittäjä nyt vielä tulevaisuuteen kuuluvalla mediapedagogiikan suvereniteetille professiona? Tekniseksi typistetyn kommunikaatiokäsitteen mielessä ammatinkuva voisi olla media-asiantuntijan tai informaatioteknisen neuvojan. Selittävän journalismin ideaaleista lähtien päästään jonkinlaiseen kommunikaatioasiamieheen tai mediatyöntekijään, joka voisi toimia poliittisen tasa-arvon ja kansalaistoiminnan tukena esim. auttamalla tyydyttämään kansalaisaloitteiden julkisuustarvetta. Laajemmasta sosiokulttuurisesta kommunikaatio- ja mediakäsitteestä lähtien mediapedagogi voisi olla "kulttuurianimaattori" (Kulturelle Animator) tai kommunikaatiokulttuurin opettaja.

Pohdintojaan kokoavasti Swoboda tähdentää, että professionalistuminen edellyttää mediapedagogiikan kohteen tieteellistä määrittelyä. Eivät vain "mediasairaat" vaan myös sosiaali-integratiiviset asia-aspекtit ovat juuri se uuden profession luonnollinen kohde, joka nyt kaippaa akateemisen arvovaltaista määrittelyä.

Arvovalta panoksena professioiden vastuunjakopeleissä

(Arvo)vallan merkkejä tavoitellaan, etenkin jos niihin ei liity vastuun stigman vaaraa. Sen sijaan kun jaetaan vastuuta tapahtuneesta ei-toivotusta, ei kukaan halua olla se jolla on valtaa. Flöhlin & Fricken toimittama *Moral und Verantwortung in der Wissenschaftsvermittlung* on yhdentoista eri aloja edustavan tieteilijän ja toimittajan tiedettä ja julkisuutta käsittelevästä esityksestä koottu julkaisu, jossa pyritään vastuukysymyksen ympärillä. Kirjoittajista neljä (Stephan Russ-Mohl, Walter Hömberg, Manfred Rühl ja Wolfgang Langenbucher) edustaa akateemista tiedotusoppia ja journalistiikkaa, toimittajia on mukana kolme (Hans Mohl, Hermann Boverter ja Rainer Flöhl) ja muuta kirjoittajat edustavat politiologiaa (Jens Krüger), tieteen sosiologiaa (Helmut Spinner), biologiaa (Hans Mohr) ja teknistä fysiikkaa (Heinz Maier-Leibnitz).

Kun merkkejä on, voidaan pelata. Tavoitteena on tietenkin, ei merkien kokoaminen tai niistä eroon pääse-

minen, vaan oman alan kannalta positiivisia merkityksiä omaavien merkkikombinaatioiden muodostaminen. Pelijota tieteestä tiedottamisen sosiaalisen vastuun jakona pelataan ei myöskään ole nollasummapeli, vaan on mahdollista saada jopa sellainen pelitulos, jossa kaikki voitavat, mutta kaikki voivat myös yhdessä hävitä.

Tiedotusopillisesta näkökulmasta journalistinen tieteestä tiedottaminen on välttämättömyys (Russ-Mohl), sisältää toimittajan tasapainoilua omni- ja impotenssin välillä (Walter Hömberg), edellyttää toimittajalta ainakin egon, alterin ja alter egon roolin ottoa (Manfred Rühl), tuottaa tieteellekin tärkeitä yhteenvetoja tieteestä, mihin tiede itse ei kykene (Wolfgang Langenbacher). Näiden kirjoittajien yhteisenä sanomana on suunnilleen: (1) tiede ja tekniikka vaikuttavat suuresti elämäämme, (2) kansalaisilla on tarve ja oikeus tietää tieteestä, (3) tiede ei kykene riittävään kommunikaatioon ja tiedottamiseen yli specialistien kielipelien rajojen, (4) journalismi kykenee tähän, muttei vastuun oikeaan jakamiseen eikä myöskään vastuukysymysten rakenteellisen luonteen tiedostamiseen, (5) tiedotuksen ja journalismin tiedettä tarvitaan tieteestä tiedottamisen moraalista ulottuvuutta koskevan oikean tietoisuuden tuottamiseen.

Teoksen journalistit näkevät myös tieteen ja journalismin välisen eturistiriidan mahdollisuuden – eturistiriidan, jonka ratkaisun legitimaatio koetellaan viime kädessä kansalaisten tahtoa kysymällä. Tieteilijöiden kommunikaatiokyvyyttömyden taustalla nähdään myös valonarkoja intressejä (Flöhl). Journalismin moraalisuuden ja eettisen rationaalisuuden kohottaminen edellyttää ennen muuta toimittajien parempaa tietoisuutta tilanteestaan tahtovina subjekteina, yhteisten etujensa tiedostamista ja argumentaatiotaitoa (Boventer). Journalismin on kuvattava tiede puutteineenkin sellaisena kuin se on, eikä minään lasintakaisena siistinä objektina. Tämä on tuskallista paitsi tieteelle myös kansalaisille, mutta se on ainoa tie saada luottamus tieteeseen takaisin (Mohl).

Tieteen ja journalismin suhteen ongelmana Krüger näkee tieteilijöiden julkisuudelle asettamat mahdotomat vaatimukset. Tieteessä ei ymmärretä, ettei julkisuutta voi tuottaa samalla tavoin kuin tiedettä. Julkisuutta ei pitäisi mitata tieteen mittatikulla. Toisaalta tieteen sisällä ei ole mitään kriisiä tai luottamuspulaa (Mohr). Kuitenkin joukkotiedotusvälineiden ylläpitäminen tiede- ja teknologiakriittisen hysterian takia tieteilijän on hyvä välillä ottaa etäisyyttä työstään ja kasvaa moraalisesti. Maier-Leibniz muistuttaa, että mielipidemuutokset tapahtuvat laajassa julkisuudessa toisenlaisten lakien säätöinä kuin mielipiteiden muuttuminen julkisessa keskustelussa. Muutokset tieteessä ja julkisuudes-

sa eivät silti ole vailla kosketuspintoja. Tieteen sisäinen, *heuristinen* diskurssi on uhattuna jos julkisen, tieteestä kiistelevän *eristisen* diskurssin luottamusta nakertavat efektit vievät tieteeltä aineelliset edellytykset.

Teoksen ehkä mielenkiintoisin artikkeli on Spinnerin esitys, jossa ehdotetaan tehtävien uudelleenjakoa tieteen ja journalismin kesken. Lähtökohdana on kummankin alan mahdollisuudet ratkaista ongelmia. Tiede tuottaa ongelmien ratkaisu varten periaateymmärrystä (Grundsatzvernunft) ja journalismi samaa tarkoitusta varten mahdollisuusymmärrystä (Gelegenheitsvernunft). Spinner kutsuu tiedetoimittajia osallistumaan käytännön yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisuun yhdessä tieteilijöiden kanssa. Tiedetoimittajan ei tarvitse tyytyä tieteenvälittämis- ja legitimoitintehävänsä, vaan hän voi osallistua aktiivisemminkin tarjoamalla tila-, aika- ja tapahtumakohtaiset, samoin kuin henkilöitä koskevat tietonsa tieteen tiedon sovellusprosessin käyttöön. Vaikka yritteliäällä tiedejournalismilla siis olisi kaikki edellytykset tulla tieteen kanssa liittoutumalla näkijästä tekijäksi, miksi se ei sitä tee, jää Spinner kysymään.

Yllä arvostelemiani teoksia suosittelen tiedotustutkijan ja viestinnän sosiologian lukemistoksi; muiden tieteenalojen vinkkelistä nämä kirjat ovat luultavasti turhia; myöskään (tiede)toimittaja ei niistä saa sen paremmin eettistä tiedostamistaan tukevaa kuin uutisarvoistaan tietomateriaalia. Tiede sen paremmin kuin journalismikaan eivät liene todellisissa kriisissä. Tiede itsessään ei kaipaa mitään erityistä julkisuutta, koska sen harjoittaminen ja sen diskurssit ovat aina olleet periaatteessa osa julkisuutta. Ainoastaan rahoituksen hankinta saattaa edellyttää tieteilijältä visiittiä journalistisen julkisuuden alueelle. Myöskään journalismi ei erityisesti tarvitse tiedettä – jonka mukana kuljettaminen on enemmän rajoitus ja riippa kuin etu. Ei journalismi ole sillätavoin kriisissä, että tieteestä olisi olennaista apua.

Näyttääkin siltä, että "tieteen ja journalismin legitimaatiokriisi" on erittäin onnistunut journalistinen silmänkääntötempu, jolla ohjataan yleisön tarkkaamista 'asiakkaiden' haluamalla tavalla. Haluan korostaa, ettei yleisön tarkkaamisen suuntaamisessa ole mitään moralisoitavaa, etenkin kun silmänkääntö eli huomion kohdistaminen on välttämätön osa journalistista työprosessia.

Joukkotiedotuksen vastuuta ja eettisyyttä peräivät tutkijat esittävät lääkkeeksi havaitsemaansa hysteroita aikaansaavaan toimittajien vastuuttomuuteen toimittajien ja heidän uhriensa koulutusta, kasvatusta ja karsintaa sekä uusia oppituojeja tätä varten. Akateeminen journalismikeskustelu on siis myös saaliinjaolla toimittajien iterefleksion tuottaman potin äärellä. Tyypillistä

tälle keskustelulle on, ettei mihinkään tosi ongelmiin (esim. kysymykset geeniteknologian, ydinvoiman, energiatehokkuuden tai teollisuusautomaation vaikutusten hallinnasta) oteta kantaa, vaan niiden käsittelytavan valinta jää edelleen täysin toimittajien vastuulle.

Kovin vähän journalismin etiikkaa ruotivassa keskustelussa myöskään puhutaan joukkoviestinnän taloudellisista lainalaisuuksista. Yleisö, ilmoittajat ja sidosryhmät lienevät elintärkeitä joka välineelle. Nämä muodostavat ne imperatiivit, joiden sisään journalistisen tuotteen efekteineen on sovittava ollakseen tuote ylipäänsä. Mikäli imperatiiveihin ei puututa, ei kilpailua lisäävä valtiointerventio välttämättä moniarvoista median efektiä vaan käydä voi päinvastoin: kilpaillaan siitä kuka parhaiten osuu ahtaiden imperatiivien rajaamaan maa-

liin.

Sekä tiede että journalismi ovat julkisina julkisen arvostelun alla. Sen sijaan näiden soveltajat ja sovellusten rajoittajat ovat julkisuuden ulottumattomissa, jopa niin, ettei rahoittajien (= pankkien ja teollisuuden) vastuuta näissä yhteyksissä voida edes periaatteellisenä kysymyksenä keskustella. Tieteen, journalismin ja tiedotustutkimuksen vastuunjako ei sinänsä vahingoita kehtää. Ennemmin se hyödyttää leikkiin osallistujia: leikki tuo julkisuutta ja julkisuus rahaa. Mikä vahingoittaa, on vastuuta ja melkein jo nimeäkin vailla oleva teollisuus- ja pankkipääoma.

Ismo Kantola

Numeron kirjoittajia:

Ismo Kantola, VTK, tutkija, Turun yliopisto
 Erkki Karvonen, VTK, tutkimusassistentti, Suomen akatemia, Tampere
 Kirsi Kettunen-Milev, yht.yo, Tampere
 Kristiina Kuisma, HuK, Tampere
 Risto Kunelius, YTK, pt. tuntiopettaja, Tampereen yliopisto
 Pekka J. Malinen, YTK, toimittaja, Tampere
 Heikki Mäki-Kulmala, YTK, Tampere
 Seppo Pänkäläinen, YM, ulkomaanosaston esimies, Jyväskylä
 Johanna Salomaa, YTK, toimittaja, Tampere
 Pertti Suhonen, YTT, apul. professori, Tampereen yliopisto
 Ilkka Tervonen, YTL, Helsinki
 Matti Wiberg, VTT, dosentti, Turun yliopisto ja Suomen akatemia